

Elemente definitorii ale Congregațiilor generale voievodale de la Alba Iulia, din anii 1289 și 1291

Congregațiile generale voievodale erau convocate în mod obișnuit de voievod, iar în cazuri excepționale de către regele Ungariei sau persoane cu împuternicire specială. Convocarea regală a Adunărilor de stări transilvane marchează cea de-a doua etapă în organizarea și evoluția instituției. Dacă în prima etapă a organizării instituției s-a afirmat funcția esențial juridică a Congregațiilor generale voievodale, admisă în acest sens pe plan european, cea de-a doua subliniază „*partea politică*” (Gh. I. Brătianu) a acestora, prin inițiativa regală a convocării. Consecințele se vor resimți în structura viitoarelor adunări.

De regulă, regii Ungariei au convocat și condus personal Congregațiile generale din Transilvania voievodală în situații deosebite. Cele mai multe documente adeveresc prezența lor cu prilejul dezbaterilor în cauze judecătorești. Esențială însă, rămâne convocarea adunărilor în scop politic, sesizabilă de la sfârșitul secolului al XIII-lea. Suveranii unguri au înțeles că asociindu-și stările Transilvaniei și dând adunărilor acestora caracter de periodicitate, vor putea contrabalansa puterea voievozilor. Era o formă mai puțin directă, dar eficace, a puterii monarhice de a se manifesta în țările cucerite. De aceea, pare firesc ca ea să fi încurajat dezvoltarea grupurilor corporative și să favorizeze adunările separate ale stărilor și ordinelor regatului, cum este și cazul Transilvaniei. În același scop, reprezentanții stărilor privilegiate ale voievodatului au fost convocați și în Dieta regatului maghiar.

Concretizată prin convocarea Congregațiilor generale din Transilvania în prezența lor, politica monarhică se va dovedi deosebit de abilă. Adunările vor fi precedate, în multe cazuri, de confirmarea privilegiilor și dezbaterile unei probleme oricând apreciată de stările privilegiate și oamenii liberi din voievodat - îmbunătățirea stării lor (*pro reformatione status eorundem*).

Cea dintâi manifestare a puterii regale în acest sens a avut loc prin convocarea stărilor privilegiate ale Transilvaniei, de către Ladislau al IV-lea (1272-1290) în adunarea din 6 august 1289 la Alba Iulia¹. În același an, de sărbătoarea Sf. Ioan Botezătorul, se desfășurase la Hawen (?) Dieta Ungariei², cu participarea clerului superior, a baronilor și nobililor regatului „*super ordinatione et reformatione totius status regni nostri*”. Un scop asemănător (*privilegium eorum renovando*) a avut și adunarea din Transilvania. La congregația din catedrala Sf. Mihail din Alba Iulia au participat reprezentanți ai clerului catolic, ai nobililor, sașilor și secuilor, cu care regele s-a sfătuit în probleme de interes public și privat. Ascultând plângerile canonicilor Capitlului din Alba Iulia, suveranul s-a consultat cu reprezentanții stărilor privilegiate asupra restabilirii dreptului lor, precum și în probleme de interes general ale regatului. Dând curs rugămintelor acestora, Ladislau al IV-lea a înnoit privilegiul canonicilor asupra a două treimi din vama

(ca parte a regelui) pe sarea purtată pe apă, a treia parte rămânând voievodului.

Ce se poate sesiza ? În enumerarea participanților - *universos viros religiosos, nobiles Ungaros, Saxones et Syculis partis Transsil.* <vanæ> *privilegium eorum renovando* - nobilii sunt indicați doar din rândul etniei maghiare. Cazul este asemănător scrisorii episcopului Lodomer, din anul 1288³. Aceasta este, de altfel, sigura mențiune documentară în care se delimitează *stricto sensu* categoria nobililor din Congregațiile generale voievodale la etnia maghiară. Faptul este explicabil, întrucât la sfârșitul secolului al XIII-lea numărul nobililor din rândul celorlalte etnii era încă nesemnificativ. Treptat, acordarea nobilității unui însemnat număr de români, sași ori secui va modifica raportul în interiorul ordinului nobiliar, care va deveni eterogen din punct de vedere etnic.

Elementele, care disting adunarea din 1289 de la Alba Iulia de cea dintâi Congregație generală, atestată documentar (desfășurată la 8 iunie 1288)⁴, privesc atât modul de reprezentare, cât și scopul acestora. În anul 1288 participarea a fost restrânsă, fiind o adunare generală a nobililor statului transilvan (*generali convocacione nobilium regni Transilvani*), convocată de voievodul Roland Borșa. Ea a avut ca obiect rezolvarea unei probleme de proprietate. La Alba Iulia, în anul 1289, se desfășura prima Adunare a reprezentanților stărilor divizate în grupe etnice: reprezentanții clerului, nobilii unguri, sașii și secuii. Fr. Teutsch se numără printre puținii autori care au remarcat progresul în domeniul reprezentării stărilor transilvane, cu prilejul Congregației generale, de la 1289⁵.

Aceeași formulă politică a fost adoptată și de către regele Andrei al III-lea, care în anul 1291 a confirmat privilegiile stărilor nobile ale regatului, extinzându-le la 22 februarie, același an, asupra celor din Transilvania și asupra sașilor⁶. Apoi, la 11 martie 1291 a convocat Adunarea reprezentanților stărilor privilegiate din voievodat tot la Alba Iulia, în scopul „*îmbunătățirii stării lor*” (*pro reformatione status eorundem*), în subsidiar rezolvând și probleme de interes privat⁷. Identitatea formulei „*pro reformatione status eorundem*”, care indică scopul convocării Adunării stărilor privilegiate, cu cele utilizate în aceeași perioadă de Ladislau al IV-lea când a convocat la 1289 dieta regatului „*super ordinatione et reformatione totius status regni nostri*”, apoi de către Andrei al III-lea în cea de la Râkos (pentru reformarea patriei), se regăsește prin scop și conținut.

Spre deosebire de adunarea convocată de regele Ladislau al IV-lea în 1289, la 11 martie 1291 apar semnele unei noi organizări a instituției. Ea corespunde, ca structură socială și reprezentare, realității etnice din Transilvania. Alături de nobili, secuii și sași, sunt convocați, ca factor de drept public, reprezentanții românilor (*universes Nobilitus, Saxonibus, Syculis et Olachis*). Elemente definitorii în

evoluția instituției sunt sesizabile și în privința denumirii adunării - congregatio generalis -, care va rămâne consacrată. Prezența regelui în acest moment este un argument cu valoare decisivă.

Menționând reprezentanții, primele informații despre Congregațiile generale din Transilvania voievodală permit și identificarea lor sub aspect social și corporativ. Dar pe măsura consolidării instituției și din momentul în care apare evident interesul regalității maghiare de încurajare a organizațiilor corporativ-etnice, acestea dobândesc o poziție privilegiată. Progresul în planul reprezentării, care reflectă adevărata situație existentă din punct de vedere politico-juridic în cadrul constituțional al voievodatului Transilvaniei, se constată în anul 1291, în Congregația generală de la Alba Iulia, unde participă toți nobilii, sașii, secuii și românii. Acest moment subliniază maturizarea instituției adunărilor de stări. Reprezentanții românilor în Congregația generală nu se confundă cu cei ai nobilimii maghiare. Discuțiile mai recente asupra acestui subiect, prin reinterpretarea sensurilor pe care l-ar putea căpăta termenii „*universes Nobilibus, Saxonibus, Syculis et Olachis*” în realitatea

epocii⁸, relevă și faptul că românii au participat la adunarea de la Alba Iulia, în anul 1291, ca factor constituțional.

Progresul instituției Congregațiilor generale voievodale din Transilvania, între cele două adunări de la Alba Iulia, este evident sub aspectele structurii, nivelului de reprezentare, procedurii de convocare și a problemelor debătute. Nivelul de reprezentare reflectă, de la 1288 la 1291, realitatea politică transilvăneană; tipologia convocării se diversifică, oglindind interesul regalității ungare de a contrabalansa puterea voievozilor (apare al doilea pol de putere sau dubla subordonare a Congregațiilor generate voievodale), iar obiectul dezbaterii adunărilor nu îl mai constituie doar problemele judecătorești, private, ci și cele de ordin public, cu rezonanță politică. Apariția celui de-al doilea pol de putere în Adunările de stări ale Transilvaniei (=regalitatea) și tendința de a se suprapune/substitui voievodului pentru a-și subordona instituția, nu a reușit să disloce însă, autoritatea acestuia: voievodul a rămas principalul factor de drept public îndrituit să convoace în mod obișnuit și regulat Adunările de stări, în nume propriu.

Note

1. DIR.C, XIII, II, 1952, București, 1953, p.309-310. doc.349. În acest sens v. GH. BICHICEAN, Adunări de stări în Țările Române. Congregațiile generale în Transilvania voievodală. Casa de Presă și Editură TRIBUNA, Sibiu, 1998, p. 138-139, 157-158.
2. G. FEJÉR, Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac civilis. Tom VII/II, Budae, 1832, p.121. doc.383
3. GH. BICHICEAN, op. cit., p.231
4. DIR. C, XIII, II, p.300-301. doc.338
5. FR. TEUTSCH, Die „Unionen“ der drei Ständischen „Nationen“ in Siebenbürgen bis 1542, Hermannstadt. 1874. p.40

6. Vezi Decretul I din anul 1291. la J.N. KOVACHICH, Monumenta veteris legislationis Hungariae, I, Claudiopoli. 1815, p.13-29; Decretul II, același an (Idem, Sylloge Decretorum Comitatum Incltyti Regni Hungariae, I, Pestini, 1818. p. I S-26
7. DIR. C, XIII, II, pp.368-369. doc.403
8. Pe larg la ÉRSZEGI GÉZA, A román nemesség az erdély tartományi gyűlésen a 13. század végén ? (Egy forráshely értelmezéséhez), în vol. Nobilimea românească din Transilvania (Az erdély román nemessége). Satu Mare, 1997, p.64-71

Abstract

Defining elements of the General Voivodes Congregations from Alba Iulia, in 1289 and 1291

This research refers to the evolution of the general Voivodes Congregations from Transylvania. Their progress is obvious considering the structure, the level of representation, the procedure of agreement and other issues. The general Voivodes Congregations were usually assembled by the Voivod (the Ruler).

Gheorghe Bichicean

Scoala de Aplicație de Artilerie "Ioan Vodă cel Cumplit"
Sibiu